

DEĞER EĞİTİMİNE KAYNAKLIK ETMESİ BAKIMINDAN KASTAMONU LÂHİKASI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yasemin KURLU (*)

Oğuzhan SEVİM (**)

Esra METİN (***)

Öz

İyi ve güzel davranış potansiyeline sahip insan farklı nedenlerle olumlu veya olumsuz davranışlarda bulunabilmektedir. İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren toplumun kabul ettiği değerlerin bireylere kazandırılması önemsenmiştir. Son zamanlarda eğitimde farklı değerlendirmeler değer ve değer eğitiminin öne çıkmasını sağlamıştır. Değerlerin neler olduğu, bireylerin hangi değerlere sahip olması gerektiği, değer içeriklerinin neler olabileceği, değerlerin genç nesillere nasıl aktarılacağı ve nasıl değerlendirileceği bilimsel araştırmaların temel konularından biri olmuştur. Çalışmanın amacı da Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan Kastamonu Lâhikası'nın, değerler açısından incelenmesidir. Bu doğrultuda: "Kastamonu Lâhikası'nda yer alan değerler nelerdir? Tespit edilen değerler Bediüzzaman Said Nursi, tarafından nasıl ele alınmaktadır?" soruları cevaplanmaya çalışılmıştır. İnceleme Envar Neşriyat tarafından yayınlanan nüsha üzerinde yapılmıştır. Kastamonu Lâhikası'ndaki değerlerin belirlenmesinde betimsel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Kastamonu Lâhikası oluşturmuştur. Bediüzzaman Said Nursi tarafından kaleme alınan eserde sorumluluk, kendini savunma, tefekkür, şükür, düşmanlıktan uzak durma, dayanışma, danışma, takva ve akıl... gibi değerler vurgulanmıştır. Eserde birçok değerın ele alınması, didaktik mahiyetteki Kastamonu Lâhikası'nın örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesiyle elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu yöntemin seçilmesinin nedeni elde edilen verilerin sistematik bir şekilde ortaya konulmasına ve yorumlanmasına imkân vermesidir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, sınıflandırılmış, yorumlanmış ve Kastamonu Lâhikası'nda yer alan değerlerin listesi oluşturulmuştur. Bu bağlamda söz konusu eserin değer iletileri açısından oldukça zengin olduğu ve çağdaş anlamda değer eğitiminde faydalanılabilecek bir kaynak olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer Eğitimi, Değerler Listesi, Kastamonu Lâhikası, Risale-i Nur.

*) Öğretmen, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi (e-posta: y.kurtlu@windowslive.com).

**) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: o.sevim@atauni.edu.tr).

***) Öğretmen, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi (e-posta: esrametin25@hotmail.com).

A Review of Kastamonu Letters as a Source of Value Education

Abstract

Although people have the potential of good and beautiful behaviors, they can have positive or negative behaviors for different reasons. Gaining the values that are socially accepted by individuals has been negligible from the earliest period of human history. Different assessments have recently led to the prominence of values and education of values. These values, what values individuals should have, the content of these values, how to transfer these values to next generations and how to evaluate these values have become the main topics of scientific research. The aim of the study was to review Kastamonu Letters in the Risale-i Nur Collection in terms of values. In this regard; questions such as "What are the values in Kastamonu Letters? How these values were evaluated by Bediüzzaman Said Nursi?" were tried to be answered. The study was conducted on the copy of Envar Publications. The descriptive research approach was used to determine the values in Kastamonu Letters. The study sample was Kastamonu Letters. In Kastamonu Letters written by Bediüzzaman Said Nursi, values such as responsibility, self-defense, contemplation, thanksgiving, refrain from hostilities, cooperation, consultation, piety and wisdom were emphasized. Addressing many values in the letters was one of the main reasons of selecting this book as the sample of the study. The document scanning method was used to collect the data. The data obtained by document scanning method was analyzed by using descriptive analysis method. This method was used because it allows us to present and interpret the data in a systematic way. The data obtained as a result of the study were classified and interpreted and the list of values given in Kastamonu Letters was created. In this regard, it is concluded that Kastamonu Letters can be used as a useful source in the education of values since it is quite rich in terms of value messages in the modern sense.

Keywords: *Value, Value Education, Values List, Kastamonu Letters, Risale-i Nur.*

Giriş

Kültür bir milletin varlığını sürdürmesini sağlayan temel yapı taşlarından biridir. Kültürel değerlerin yaşatılması ve genç nesillere aktarılması bütün toplumların öncelikli amaçlarındandır. Edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya, folklor gibi kültür unsurları milletin maddi ve manevi birikiminin izlerini taşır. Yine kültürel unsurlar milletin düşünüş yapısını, kabullerini, değer yargılarını ve değerlerini de içerir. Kültürün sonraki kuşaklara aktarılması bütün toplumların varoluşlarını sürdürmelerinin bir gereğidir. Bunun için her toplum eğitim sistemlerini şekillendirirken kültürel birikimin bir sonraki nesle nasıl aktarılacağı konusunda plan yapar. Hem formel eğitimle hem de informal eğitimle bir milletin hafızası gelecek kuşaklara aktarılmaya çalışılır.

Günümüzde teknolojik gelişmeler ve iletişim araçları kültürel aktarımı kolaylaştırırken diğer yandan da popüler kültürün yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Toplumun genç nesillere aktarmak istediği kültürel değerler popüler kültür karşısında etkisini kaybet-

mekte ve bunun sonucunda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Kültürel ve ahlaki değerlerden yoksun bireylerin yetişmesi uzmanları harekete geçirmiş, değerler ve değer eğitimi gündeme gelmiştir. Kırkkılıç, Tan ve Söylemez (2015) Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Lem'alar adlı eseri inceledikleri çalışmalarında eserde belirlenen değerlerin değer eğitimi açısından kullanılabileceğini ifade etmişlerdir.

Özellikle değerlerin tür, ölçüt ve metafiziksel niteliğiyle ilgilenen bir felsefe kolu olan etik ve estetiğin önemli konularından olan değer farklı çalışmalara konu olmuş ve birçok tanımı yapılmıştır. “Değer kavramı Latince “kıymetli olmak”, “güçlü olmak” anlamlarına gelen valere kökünden türemiştir.” (Aydın, 2011, s. 39). Sözlükte değer; “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüt, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.” [TDK (Türk Dil Kurumu), 2005, s.483] olarak yer almıştır. Güngör (1998) değeri bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez inancı olarak tanımlamaktadır.

Değerler, insanların hayata bakışını etkileyen, kararlarına yön veren, inançlarını yansıtan ve davranışlarının ölçütünü belirleyen pusulalardır (Hökelekli, 2011). Schwartz (1999) değeri, davranışların seçilmesi, insan ve olayların değerlendirilmesi ve davranışların açıklanmasında belirleyici olan sosyal bir faktör olarak tanımlamıştır.

Değeri ‘nesne ve olayların, insanca önemini belirleyen niteliği’ olarak tanımlayan Hançerlioğlu (1999s. 54’dan akt. Özkul, 2007, s. 5) ruhbilimsel (metafizik) anlamda değer, “nesne ve olguların bireysel açıdan taşıdığı önem” olduğunu, törebilimsel anlamda değer, ‘iyi’yi vurguladığını, toplum bilimine göre değer, ‘nesne ve olayların toplumca önem taşıyan niteliği’ olduğunu belirtmiştir.

Tanımlarda da görüldüğü üzere değerler genelde “iyi” olarak nitelendirilmektedir. Değerler toplum tarafından kabul edilen davranışların sınıandığı soyut normlar şeklinde de tanımlanabilir. Bu normlar; davranışların iyi, güzel olup olmadığını, bireye ve çevresine yararlı olup olmadığını belirlemede başvurulan kriterlerdir. Esasında değerler insan davranışları sonucunda, o davranışın sonucuna yönelik olarak ortaya çıkan bir değer yargısıdır. Karşıdan karşıya geçmekte zorlanan bir yaşlının yoldan geçirilmesine yardımcı olma bir davranışken bu davranışın sonucu (yardımseverlik) değerdir. Yine davranışı yapmaya yönelten de bireyin sahip olduğu yardımseverlik değeridir.

Değerler toplumun birikimleri üzerine şekillenmektedir. Eğer bir toplumda “yardımseverlik” bir değer olarak kolektif bilinçte yer almıyorsa, verilen örnekteki davranışın sonucu bir değer olarak algılanmayacaktır. Dolayısıyla değer toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Belki bu nedenle farklı bilim dallarında, farklı araştırmacılar tarafından birbirine benzer tanımlar yapılsa da bu tanım içine yerleştirdikleri değerler farklılık göstermektedir. Örneğin Schwartz (1992) değer araştırmasında geliştirdiği ölçekte yer alan güç, keyif ve başarıyı birer değer olarak nitelendirilirken Tezcan (1974) Türk değerlerini incelediği çalışmasında mertlik, kanaatkârlık, dindarlık gibi değerleri belirlemiştir. Değerlerin toplumdan topluma, bireyden bireye değişiklik gösterdiği açıktır. Bunun için de her millet kendi değerlerini gelecek nesillere aktarmak istemektedir. Değerleri aktarıırken

toplumun kültürel ve moral değerlerini yansıtan eserlerden yararlanılmaktadır. Çünkü kültürün bir unsuru olan edebiyat ve edebî eserler oluşturuldukları dönemin ve toplumun kültür kodlarını taşır.

Değer eğitiminde yapılan çalışmalar incelendiğinde birçok çalışmanın edebî eserler üzerine yapıldığı görülmektedir. Sallabaş'ın (2012) "Ömer Seyfettin Hikâyelerinin Türkçe Öğretiminde Değer Aktarımı Bakımından İncelenmesi", Yeniterzi'nin (1997) "Safahat'ta İnsani Değerler" adlı çalışmaları bunlara örnek olarak verilebilir. Yapılan bu tür çalışmaların değer eğitimi ve insani değerlerin yeniden inşasında içerik boyutuna önemli katkıları olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada da Said Nursi'nin Risale-i Nur Külliyyati'ndan Kastamonu Lâhikası'ndaki değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu eserin seçilme nedenleri ve esere ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kastamonu Lâhikası

"Aziz, sıddık, mübarek kardeşlerim ve hizmet-i Kur'âniye ve imaniyede sebatkâr, sarılmaz, yılmaz arkadaşlarım ve bu misafirhane-i dünyada şefkatkâr ve fedakâr ve vefâdar yoldaşlarım," (Said Nursi, s. 173b), ifadesiyle başlayan Kastamonu Lâhikası Said Nursi tarafından 1936 baharından başlayan Kastamonu sürgünü süresince kaleme alınmıştır.

Lâhik: "1. Lühûk eden, yetişen, ulaşan. 2. Eklenen. 3. Sonradan tâyin edilen, yenisi." (Devellioğlu, 2004, s. 540) anlamlarında kullanılmaktadır.

Lâhika sözlükte, ek, ilâve demektir. Lâhika mektupları ise Nur risalelerinin ekleridir. Lâhikalara risâlelerin ilk yazılmasıyla başlanmış ve Bediüzzaman'ın vefatına kadar devam etmiştir. Uygun görülen mektuplar lâhikalara dâhil edilmiştir. Daha sonra bu lâhikalar, Risâle-i Nur Külliyyatı içine alınmış ve Mektubat'ın Yirmi Yedinci Mektubu olarak isimlendirilmiştir. Muhtevası geniş olduğu için Mektubat'tan ayrı olarak düşünülmüş ve üç ayrı dönemi kapsadığı için de değişik isimlerle basılmıştır. Bunlar; Barla, Kastamonu ve Emirdağ Lâhikalarıdır." (Özdemir, 2008, s. 1).

Barla Lâhikası'nın takdim kısmında Said Nursi'nin (1995a) Risale-i Nur'un yayımlanmasına, okunmasına ve yazılmasına önem verdiği ve talebelerini bu yönde teşvik ettiği belirtilmektedir. Bu tavsiyenin hikmetinin açıklanmasının bile gereksiz olduğu söylenmektedir:

Zira asrımızda kâinat fenleri ve maddî ilimler revaçta olup, yeni yetişen nesiller bu ilim ve fenleri okudukları; hem tabiiyyun ve maddiyyunun din ve maneviyat aleyhindeki neşriyatı; hem küfr-ü mutlak cerayını ki, hiçbir din ve maneviyatı tanımayan ve Allah'a iman hakikatına karşı muaraza ederek dinsizliği neşreden, İslâmî fikri zedeleyen ve bütün beşeriyeti tehdid eden, yeni nesillere ve gençliğe imansızlık fikri küfrîsini aşlamak isteyen kitab, broşür, gazete gibi neşir vasıtalarının İslâm ve iman düşmanlarınca ön plâna alındığı böyle acib ve dehşetli bir za-

manda elbette Risale-i Nur'a, okunmasına, neşredilmesine şiddetle ihtiyaç ve zaruret var (1995a, s. 7).

Metinde görüldüğü üzere lâhikaların yayımlanmasının temel sebepleri şunlardır:

1. Fen ve maddi ilimlerin okunması: Bu ilimlerin okunması olumsuz algılanmamaktadır ancak sadece bu ilimlere ağırlık verilmesi, ruh eğitiminin gereksiz görülmesi sorun olmaktadır.
2. Din ve maneviyat aleyhine tabiatçıların ve materyalistlerin yayımları: Bütün manevi değerleri yok sayan başka bir ifadeyle bütün değerleri hedef alan yayımlarıyla tabiatçılar ve materyalistler genç nesli tehdit etmektedirler.

Bu gerekçeler insani değerlerin yeniden inşa edilmesi amacının farklı bir ifadesidir. Çalışmada Kastamonu Lâhikası'nın incelenmesinin de en önemli nedenlerinden biridir.

Eskişehir hapsinden sonra Said Nursi Kastamonu'ya sürgün edilmiş ve 9 yıllık bir sürgün hayatı yaşamıştır. Kastamonu'da karakolun karşısında bir eve yerleştirilen Said Nursi bu evde takip edilmiştir (Nursi, 1995). "İlahi kader şimdi de burada hizmet etmemi istiyor." diyen Said Nursi, bir an boş durmamıştır. Bir vesile ile tanıştığı Çaycı Emin'e yorganını satmış ve tekrar ondan kiralamak üzere geri almıştır. Çaycı Emin her gün gelip kirasını alacak böylece talebelerle iletişim sağlanmış olacaktır (Aslan, bt.) Said Nursi, böylece talebeleriyle haberleşmiş, Risale-i Nurların Kur'an yazısıyla yazılması ve çoğaltılmasına büyük ilgi göstermiştir (Nursi, 1995a). Kastamonu lâhika mektupları, işte bu ağır şartlar altında yazılmıştır. Yazıldığı dönemin zor şartlarında sosyal meselelerin ele alınması eserin kıymetini daha da artırmıştır (Özdemir, 2008).

168 sayfadan oluşan eserde 171 mektup bulunmaktadır. Eserde yer alan mektuplarda; birlik olma, sadakat, siyasetin akla ve kalbe etkileri, talebelerin vazifeleri, şefkatin nasıl olması gerektiği, sıkıntıların hikmeti, dua, sabır, tarafgirlikten uzak durma, hakiki gençlik, gençlere verilen nasihatler, kanaat, zulme ortak olmamak gibi konular ele alınmıştır. Bu konuların günümüzde değer olarak ele alınması ve değer eğitiminde kullanılabilir olması da dikkat çekicidir.

Amaç

Çalışmanın amacı Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan Kastamonu Lâhikası'nın değerler açısından incelenmesidir. Bu doğrultuda;

1. "Kastamonu Lâhikası'nda yer alan değerler nelerdir?"
2. Tespit edilen değerler Bediüzzaman Said Nursi tarafından nasıl ele alınmaktadır?" soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Kastamonu Lâhikası oluşturmaktadır. İnceleme Envar Neşriyat tarafından yayınlanan nüsha üzerinde yapılmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi tarafından mektup türünde kaleme alınan eserde sorumluluk, kendini savunma, yardımlaşma, tefekkür, şükür, düşmanlıktan uzak durma, daya-

nışma, danışma, takva ve akıl... gibi değerler vurgulanmıştır. Mektuplara ilişkin bilgi Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Tarihçe-i Hayatı adlı eserde (s.283) verilmiştir. "Aziz, Sıddık, Mübarek Kardeşlerim ve Hizmet-i Kur'aniye ve İmaniyede İhlâslı ve Kuvvetli ve Şanlı Arkadaşlarım!" hitabıyla başlayan eserde, tavsiye ve öğretilerin dile getirilmesi Kastamonu Lâhikası'nın örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Yöntem

Kastamonu Lâhikası'ndaki değerlerin belirlenmesinde betimsel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. "Betimsel (descriptive) araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar." (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s.22).

Araştırmada doküman incelemesi veri toplama tekniği olarak kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar." (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Doküman incelemeyle elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analizde veriler, önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Amaç elde edilen verileri sistematik ve açık bir şekilde betimlemektir. Sonrasında betimlemeler açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224).

Yapılan çalışmada bu yöntemin seçilmesinin nedeni elde edilen verilerin sistematik bir şekilde ortaya konulmasına ve yorumlanmasına imkân vermesidir.

Veri Toplama

Kastamonu Lâhikası'nın içerdiği değerler bakımından incelendiği çalışmada ilk olarak eser okunmuş ve değer olarak nitelendirilebilecek anahtar kavramlar belirlenmiştir. Anahtar kavramların eserde kaç defa ve nasıl ele alındığını belirlemek için ikinci bir inceleme yapılmıştır. İkinci inceleme sonucunda kavramlar ve yer aldıkları metin parçaları seçilmiştir. Frekansları belirlenen kavramlardan çalışmada incelenecek olanlar belirlenmiş, metinler de buna göre incelenmiş ve açıklanmıştır.

İlk incelemede 54 anahtar kavram ve frekansları tespit edilmiş ve yakın anlamlı olan değerlerden sadece biri seçilmiştir. Seçilen kavramlardan metin içinde geniş bir şekilde açıklanmış olanlar ele alınmıştır. Bu çalışmada incelenen değerlerden başka değerlerin metinde yer almadığı düşünülmemelidir. Çünkü belirlenen değerler araştırmacıların üzerinde yoğunlaştığı değerlerdir. Bunların haricinde eserde farklı değer iletilerinin de olduğu düşünülmektedir.

Bulgular

Çalışma sonucunda elde edilen verilerden hareketle Kastamonu Lâhikası'nda yer alan değerler ve bu değerlerin nasıl ele alındığı bu bölümde açıklanmıştır.

Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan Kastamonu Lâhikası'nın, değerler açısından incelenmesinin amaçlandığı çalışmada, belirlenen kavramlardan seçilen değerler listesi ve frekansları tablo hâlinde gösterilmiştir.

Tablo 1: Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan Kastamonu Lâhikası'nda belirlenen değerler listesi:

Değer	Frekans (f)	Kullanıldığı anlam
1 Adavet(düşmanlık)ten uzak durma	3	Düşmanlık etmeme
2 Akıl	20	Aklın uyarıcı rolü, akli tehlikelerden korunmak için kullanma.
3 Enaniyet (Benlikten uzak durma)	12	Benlikten uzak durma, benlik kavgası gütmeme
4 Cemaat	18	Birlik olma
5 Fedakârlık	4	Amaçlar için fedakârlık, birlik için fedakârlık.
6 Gücenmemek	6	Yıkıcılara fırsat vermemek için gücenmemek
7 Havf ve reca (korku ve ümit)	1	Duygusal denge
8 Hukuk (Hak)	6	İnsan hakkı
9 İffet	1	Gençlik nimetinin şükrü olarak iffet
10 İhtikâr (vurgunculuk)	5	Haksız kazanç sağlama
11 İhlâs (samimiyet)	56	İhlasın takvayla olacağı, iletişimde samimiyet
12 İman (İnanç)	105	Allah'a iman, İmanı kurtarma
13 İttifak	12	Korunması gereken değer
14 Kanaat	36	Olanla yetinmek, elindekine kanaat etme, Kısmetine rıza
15 Merhamet	19	Anarşiden kurtulmak için merhamet, merhametin nasıl olması gerektiği
16 Meşveret (danışma)	6	İstişare yapma
17 Metanet	17	Metanet sonucunda elde edilecekler
18 Sadakat	35	Kur'an'a hizmette sadakat, davaya sadakat
19 Sebat (sabır)	25	Mücadelede sabır, davada sabır, dine hizmette sabır, sabırlı olma, hizmette sabır
20 Sorumluluk	1	Manevî sorumluluk
21 Şefkat	42	Şefkatli olma, hayvanlara karşı şefkatli olma, şefkatin niteliği
22 Şükretmek	45	Zahmete şükretmek, şükürün nasıl olması gerektiği, şükürün mahiyeti
23 Takva	10	Takva nedir ve nasıl olmalıdır?
24 Tarafgirlikten uzak durmak	5	Taraf tutmamak, taraf tutmanın insana objektifliğini kaybettireceği
25 Tecdit (yenilenme)	4	İmanı yenileme
26 Tedafü (yapıcılık)	1	Yapıcı olma
27 Tefekkür	10	Derin düşünme
28 Tesanüt (dayanışma)	11	İş birliği yapma
Toplam frekans	516	

Tablo 1'e göre metinde frekansı en yüksek değer imandır (inanç). İmandan sonra ihlas gelmektedir. İman ameli gerektirir, ihlas ise amelde samimiyeti. Frekansı 1 olan değerler ise şunlardır: Korku, ümit, iffet, sorumluluk ve yapıcılık. Bu değerlerin frekansının 1 olması az öneme sahip olduğu veya metinde daha az vurgulandığı anlamına gelmemektedir. Örneğin dayanışma değeri metinde müstakil bir kelime olarak yer almamakta ancak anlamsal olarak sürekli vurgulanmaktadır. Metinde buna benzer kullanımlar sayıca fazla olduğu halde çalışmada genel itibarıyla biçim birim olarak yer alan değerler ele alınmıştır.

Adavet

Adavetten (düşmanlık) uzak durma metinde şu şekilde yer almaktadır:

Size yazmıştık ki, muarızlara adavetle mukabele etmeyiniz. Mümkün olduğu kadar, ehl-i takvâ, ehl-i ilme karşı dostane vaziyet alınız.

Fakat bu noktaya dikkat ediniz ki, Risale-i Nur'un zararına ve şakirtlerinin salâbet ve metanetlerine ilişecek bir tarzda daireniz içine sokmayınız. Öyleler, niyet-i hâliseyle girmese, belki fütur verirler. Eğer enâ-niyetli ve hodfuruş ise, Risale-i Nur şakirtlerinin metanetlerini kırarlar, nazarlarını Risale-i Nur'un haricine çekip dağıtırlar. Şimdi çok dikkat ve metanet ve ihtiyat lâzımdır (Nursi, 1995, s. 202).

Adavetten uzak durulmasının tavsiye edildiği paragraflarda karşı gelenlere (muarızlara) düşmanlık yapılmaması gerektiği tavsiye edilmektedir. Ancak bir sonraki paragrafta dinin emirlerini korumada ve uygulamada ciddiyet ve sağlamlık için muarız olanlara karşı tedbirli olunması gerektiği ifade edilmiştir.

Buna göre muarız olanlara bile düşmanlık beslenmemesi ancak tedbirin de elden bırakılmaması ifade ediliyor. Adavet, uzak durulması gereken bir kavram olarak metinde yer alıyor.

Metinler-arası okuma yapıldığında Risale-i Nur'da adavetin, siyasetin bir özelliği olarak ifade edildiği; bunun yerine uhuvvet (kardeşlik) ve muhabbetin (sevgi) önerildiği görülmektedir. Başka bir kısımda adavet;

Salisen: Bu vatan, bu millet ve bu vatandaki ehl-i hükümet, ne şekilde olursa olsun, Risale-i Nur'a eşedd-i ihtiyaçla muhtaçtırlar. Değil korkmak veyahut adâvet etmek, en dinsizleri de, onun dindârâne, hakperestane düsturlarına taraftar olmak gerektir. Meğerki bütün bütün millete, vatana, hâkimiyet-i İslamiyeye hıyanet ola.

Çünkü bu millet ve vatan, hayat-ı içtimaiyesi ve siyasiyesi anarşilikten kurtulmak ve büyük tehlikelerden halâs olmak için, beş esas lazım ve zarurîdir.

Birincisi: Merhamet.

İkincisi: Hürmet.

Üçüncüsü: Emniyet.

Dördüncüsü: Haram ve helâlî bilip haramdan çekilmek.

Beşincisi: serseriliği bırakıp itaat etmelidir (Nursi, 1995, s.241) şeklinde yer almaktadır.

Her ne şekilde olursa olsun adavetten (düşmanlık) uzak durulması gerektiği ifade edilmiş ancak İslam hâkimiyeti ve millete hıyanet etme bunun dışında tutulmuştur. Adavete karşı merhamet, hürmet, emniyet ve haramdan uzak durma ülke sorunlarına ilaç olarak sunulmuştur. Düşmanlık yerine merhamet ve hürmet göstermeli, güven oluşturmali ve haram yememelidir. Dolayısıyla adavetten/düşmanlıktan uzak durulursa merhamet, güven ve hürmet tesis edilebilir.

Akıl

Akıl eserinde uyarıcı rolüyle ele alınmıştır.

Hayat ise, eğer iman olmazsa veyahut isyan ile o iman tesir etmezse, hayat, zahiri ve kısıp bir zevk ve lezzetle beraber, binler derece o zevk ve lezzetten ziyade elemeler, hüzneler, kederler verir. Çünkü insanda akıl ve fikir olduğu için, hayvanın aksine olarak, hazır zamanla beraber geçmiş ve gelecek zamanlarla da fitraten alâkadardır. O zamanlardan dahi hem elemeler, hem lezzet alabilir. Hayvan ise, fikri olmadığı için, hazır lezzetini, geçmişten gelen hüzneler ve gelecekte gelen korkular, endişeler bozmuyor. İnsan ise, eğer dalâlet ve gaflete düşmüşse, hazır lezzetine, geçmişten gelen hüzneler ve gelecekte gelen endişeler, o cüz'î lezzeti cidden acılaştırıyor, bozuyor. Hususan gayr-ı meşru ise, bütün bütün zehirli bir bal hükmündedir (Nursi, 1995, s. 156).

Hayatta, iman olmadan veya imanın gerekleri yerine getirilmeden elde edilen bir zevk eleme dönüşmektedir. Çünkü insan sahip olduğu akıl nimetiyle geçmiş, şimdi ve geleceği düşünerek ıstıraplar çekmektedir. Hayvanla insan arsındaki fark da akıl sahibi olma yönüyle ortaya konulmaktadır. Akıl insanı diğer mahlûkattan ayırmakta, ona tefekkür ile âlemi okuma fırsatı vermektedir.

İnsanın ilahî emir ve nehiylere muhatap olmasında birinci şart akıl sahibi olmasıdır. Akıl sahibi olmak belirli sorumlulukları üstlenmek anlamına gelmektedir. İnsan sorumluluklarını yerine getirmeyip gaflet içinde geçici lezzetlere daldığında akıl geçmiş ve geleceğe ilişkin düşünme yönüyle hazır lezzetleri acılaştırmaktadır. Aslında akıl, metinde insanı geçici lezzetlere karşı uyarıcı olarak ele alınmıştır.

“Belki akıl ve kalbin itihad ve imtizacı ve ruh ve sair letâifin teavünü ayağıyla hareket ederek evc-i âlâya uçar. Taarruz eden felsefenin değil ayağı, belki gözü yetişmediği yerlere çıkar, hakaik-i imaniyeyi kör gözüne de gösterir.” (Nursi, 1995, s. 12). İnsan akıl ve duygularının birleşmesiyle en üst derecelere çıkar. Sürekli hücum eden felsefenin hayal

edemediği iman hakikatlerini gözler önüne serer. Burada akıl, duygularla birlikte iman hakikatlerine ulaşmada bir anahtar olarak gösteriliyor. Dolayısıyla akıl insanın iman hakikatlerini bulmasında bir araçtır. “Ey arkadaş! Şimdi hayali baştan çıkar, akli kafaya geçir. Evvelki iki yolun mağdub ve dâllîn yolu; hatarları pek çoktur, kıştır daim güz, yazı.” (Nursi, 1995, s. 164). Hayal yerine akılla hareket ederek hak yoldan sapmış olanların desiselerine karşı konulabilir. Akıl, sapmış kimselere karşı kullanılması gereken bir silah olarak nitelendirilmektedir.

Enaniyetten (bencillikten) uzak durma

Bencillikten uzak durmanın ele alındığı paragrafta;

İkinci esas: Ey kardeşlerim, sizler biliyorsunuz ki, bizim mesleğimizde benlik, enaniyet, şan ü şeref perdesi altında makam sahibi olmaktan, öldürücü zehir gibi ondan kaçıyoruz. Onu ihsas eden hâlâtan şiddetle ictinap ediyoruz. Elbette, burada, altı yedi sene gözünüzle ve yirmi sene beri tahkikatınızla anlamışsınız ki, ben şahsıma karşı hürmet ve makam vermek istemiyorum. Sizleri o noktada şiddetle tekdir etmişim. “Benim haddimden fazla mevki vermeyiniz” diye sizden darılıyorum. Yalnız, Kur’an-ı Hakîmin bu zamanda bir mu’cize-i maneviyesi olan Risale-i Nur hesabına, ben de onun bir şakirdi olmak haysiyetiyle, ona tasdikârâne teslimi ve irtibatı, şâkirâne kabul ediyorum. İşte bu derece enaniyetten ve benlikten, şan ü şeref namı altındaki riyakârlıktan kaçmayı düstur-u hareket ittihaz eden adamlara karşı ehl-i hükkûmetin, ehl-i idare ve zabitanın evhama düşmeleri ne kadar mânâsız ve lüzumsuz olduğunu divaneler de anlar (Nursi, 1995, s. 146).

Bencillik ve enaniyetle elde edilmiş şeref ve makamlar öldürücü bir zehre benzetilmiştir. Bencilliği hatırlatan, sezdiren şeylerden uzak durulmalıdır. Said Nursi kendine herhangi bir makam verilmemesini eğer bir makam verilecekse Kur’an’ın mucize meyvesi olan Risale-i Nur’a verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine Said Nursi bencillikten uzak durmanın bir alışkanlık hâline gelmesi gerektiğini söylemektedir.

Bencillikten uzak duranlara karşı evhamlanmanın ise gereksizliği belirtilmektedir. Metnin anlamından şan ve şeref adı altında riyakârlıktan kaçmayı alışkanlık haline getirmiş olanların güvenilir kişiler olduğu bu nedenle devlet idare edenlerin söz konusu kişilerle ilgili endişe ve şüphe duymalarının gereksiz olduğu dile getirilmektedir. Dolayısıyla bencillikten, riyakârlıktan uzak durulursa güvenilir olunacaktır.

“Birisi: Said, tam toprak gibi mahviyet ve terk-i enaniyet ve tevazu-u mutlakta bulunmak şarttır; tâ ki Risaletü’n-Nur’u bulandırmasın, tesirini kırmasın.” (Nursi, 1995, s. 18). Risale-i Nur Kur’an’ın mucizevi bir meyvesi olarak Kastamonu Lâhikası’nda açıklanmaktadır. Enaniyet (bencillik) ise bu meyveyi bulandıran ve tesirini yok eden bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Risale-i Nur’un niteliğini, duruluğunu bozmamak için bencillikten uzak durulması vurgulanmaktadır.

Evet, hak ve hakikat ve din ve adalet hesabına olmadığına ve belki inat ve asabiyet-i milliye ve menfaat-i cinsiye ve nefsin enaniyetine dayanan, dünyada emsali vuku bulmayan gaddarâne bir zulüm hesabına olduğu-na kat'î bir delil şudur ki: Bin mâsum çoluk çocuk, ihtiyar, hasta bulunan bir yerde, bir iki düşman askeri bulunmak bahanesiyle bombalarla onları mahvetmek ve tabakat-ı beşer cereyanları içinde, burjuvaların en dehşetli müstebitleri ve sosyalistlerin ve bolşeviklerin en müfritleri olan anarşistlerle ittifak etmek; ve binler, milyonlar mâsumların kanlarını heder etmek ve bütün insanlara zarar olan bu harbi idâme ve sulhu reddetmektir (Nursi, 1995, s. 208).

Enaniyet (bencillik) hak ve hakikat namına olmadığından savaşların sebeplerinden biridir. Savaş ise masum insanlara zarar veren ve üst sınıflara hizmet eden bir eylemdir. Bencillik burada savaş sebebi olarak ele alınmaktadır.

Nefis ve şeytan, sizi, kardeşinize karşı itiraza ve haklı olarak tenkide sevk ettiği vakit, deyiniz ki: "Biz, değil böyle cüz'î hukukumuzu, belki hayatımızı ve haysiyetimizi ve dünyevî saadetimizi Risale-i Nur'un en kuvvetli rabatası olan tesanüde feda etmeye mükellefiz. O bize kazandırdığı netice itibarıyla dünyaya, enaniyete ait herşeyi feda etmek vazifemizdir" deyip nefsinizi susturunuz. Medâr-ı nizâ bir mesele varsa meşveret ediniz. Çok sıkı tutmayınız; herkes bir meşrepte olmaz. Müsahayla birbirine bakmak şimdi elzemdir (Nursi, 1995, s. 234).

Enaniyet (bencillik), tesanüt (dayanışma) için vazgeçilmesi gereken nefse ait bir özelliktir. Müslümanlar kardeştir ve kardeşler arasında birliği sağlamak için bencillikten vazgeçilmelidir. Kur'an'da Hucurât Sûresi 10. ayette "Şüphesiz mü'minler birbiriyle kardeşler; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin; Allah'tan sakının ki size acısın" [Diyaret İşleri Başkanlığı (DİB), 1986, s.515] buyrulmaktadır. Veda Hutbesi'nde Hz. Muhammed (s.a.v) "Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona (ihanet etmez), zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu tahkir etmez. ..." (Müslim, Birr, 10,IV,1976'dan Akt. DİB, 2006, s.435) buyurmuştur. Bunun için de nefsi susturmalı, itiraz ve eleştiri yaparken dikkatli olmalı, birlik olmayı kişisel saadete tercih etmelidir. Sorunlar danışarak çözümlenmeli, bireysel farklılıklar dikkate alınmalı ve ona göre davranılmalıdır. Metinden enaniyetten uzak durulunca birlik olunacağı anlamı çıkarılabilir.

Cemaat

Aziz, sıddık kardeşlerim ve hizmet-i Kur'an'iyede kuvvetli, dirayetli arkadaşlarım,

Bu zaman cemaat zamanıdır. Ehemmiyet ve kıymet, şahs-ı manevîye göre olur. Maddî ve ferdî ve fâni şahsın mahiyeti nazara alınmamalı. Hususan benim gibi bir biçarenin kıymetinden bin derece ziyade ehem-

*miyet vermekle, bir batmanı kaldırmayan zaif omuzuna binler batman
ağırlığı yüklense, altında ezilir (Nursi, 1995, s. 6).*

Günümüzün birlik zamanı olduğu ve ideallere birlik olarak ulaşılacağı ifade edilen metinde cemaat adeta bir vücut olarak tasvir ediliyor. İdeallere ulaşmada birlik olmak bir şart olarak belirtilmiştir.

Şimdi ise, aynı vazifeye, fakat müşkilâtlı ve dehşetli şerait içinde, bir şahs-ı mânevî hükmünde bulunan Risaletü'n-Nur'u ve sırr-ı tesaniülle bir ferd-i ferid mânâsında olan şakirtlerini bu cemaat zamanında o mühim vazifeye koşturmuş. Bu sırra binaen, benim gibi bir neferin ağırlaşmış müşiriyet makamında ancak bir dümdarlık vazifesi var. (Nursi, 1995, s. 7).

Cemaat, eserde dayanışma sırrına sahip olan ve önemli bir vazifeyle görevlendirilmiş şahs-ı manevi olarak tanımlanmaktadır. Bu şahsı manevi bir orduya benzetilirken Said Nursi kendini bu ordunun koruyuculuğunu yapan en arkadaki bir nefer olarak nitelendirmektedir. Bu nitelendirme Said Nursi'nin enaniyeti yendiğini de göstermektedir.

Bu zaman cemaat zamanıdır. Ehemmiyet ve kıymet, şahs-ı manevîye göre olur. Maddî ve ferdî ve fâni şahsın mahiyeti nazara alınmamalı. Hususan benim gibi bir biçarenin kıymetinden bin derece ziyade ehemmiyet vermekle, bir batmanı kaldırmayan zaif omuzuna binler batman ağırlığı yüklense, altında ezilir (Nursi, 1995, s. 6).

İnsanın tek başına kaldıramayacağı yük veya sorumluluklar cemaatle, birliktelikle hafifleyeceği ifade edilmektedir. “Şahsi kıymet değil, şahsı manevi dikkate alınmalıdır” düşüncesi metinde öne çıkarılmıştır.

Özetle Kastamonu Lâhikası'nda cemaat; tek bir vücut, hedefe ulaşmada en önemli unsur, manevi bir şahıs, güçlü bir ordu olarak tanımlanmaktadır. Bu manevi şahıs omuzlarına yüklenecek her türlü yükü taşıyabilecek güçtedir.

Fedakârlık

Cenâb-ı Hakka hadsiz şükrediyorum ki, bu acip zamanda, sizin gibi hâlis, muhlis, mahviyetli, fedakâr kardeşleri bize ihsan eylemiş.

Bu defa Hüsrev'in, Hâfız Ali'nin, Hâfız Mustafa'nın, Küçük Ali'nin birbirine hitaben yazdıkları dört mektuplarını okudum. En derin kalbimde bir sürur, bir hiss-i şükran, bir memnuniyet hissettim. Bu çok kıymetli kardeşlerimin ne derece âli himmet ve yüksek ruhlu, Risale-i Nur hizmetinde ne derece fedakâr olduklarını anladım. Ve Risale-i Nur böyle kuvvetli ve hâlis ellere tevdi edildiğinden, bize kat'î kanaat verdi ki, Ri-

sale-i Nur mağlûp olmayacak. Bu kuvvetli tesanüt onu daima yaşattırıp parlattırarak (Nursi, 1995, s. 241).

Eserde Risale-i Nur okuyucuları fedakâr olarak nitelendirilmekte ve bu fedakârlık Risale-i Nur'un galip olmasını sağlayacak anahtar olarak görülmektedir. Yine eserde fedakârlık birliğin devamını sağlayan bir değer olarak yer almaktadır.

Galip olmak için fedakâr olmak gereklidir. Birliğin şartlarından biri de yine fedakârlıktır.

Gücenmemek

Gücenmenin zararlarına karşı uyarılarda bulunan metinde gücenmek;

Sakin birbirinizden gücenmeyiniz ve tenkit etmeyiniz. Yoksa az bir zaaf gösterseniz, ehl-i nifak istifade edip sizlere büyük zarar verebilirler. Derd-i maişet zaruretine karşı, iktisat ve kanaatle mukabele etmeye zaruret var. Menfaat-i dünyeviye, çok ehl-i hakikati, ehl-i tarikati dahi bir nevi rekabete sevk ettiği için endişe ederim. (Nursi, 1995, s. 223) şeklinde ele alınmaktadır.

Eserde gücenmemek ve eleştirmemek gerektiği ifade edilmektedir. Burada olumsuz eleştiriden bahsedilmektedir. Arabozuculara fırsat vermemek için buna dikkat edilmelidir. Ayrıca geçim sıkıntısı için kanaat bir çözüm olarak sunulmuş ve dünya menfaatinin hakikat ehli olanları rekabete sevk edebileceğine dikkat çekilmiştir. Gücenmemek ve dünya menfaatinin bir arada kullanılması manidardır. Dünya menfaati veya dünya için kimseye incinmemek gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce Hâce Muhammed Lütfi'nin (2006, s. 676) "Âşık der incitenden/ İncinme incitenden/ Kemâlde noxsân imiş/ İncinen incitenden" mısralarını akla getirmektedir.

Özetle gücenme arabozuculara fırsat vermedir. Gücenmemeli ve eleştirmemelidir. Eserde gücenmek olumsuz bir değer olarak ortaya konulmaktadır.

Hak

Bireysel hakların öne çıkarıldığı Kastamonu Lâhikası'nda hak kavramı aşağıda verilen parçada açıklanmıştır.

Elbette zemin yüzünde bu dehşetli düelloda semavatı ağılatacak zulümler ve tahribat oluyor. Çok mâsum ve mazlumların hukukları kayboluyor, mahvoluyor. Mimsiz, gaddar medeniyetin zâlimâne düsturu olan, "Cemaat için fert feda edilir; milletin selâmeti için cüz'î hukuklara bakılmaz" diye, öyle dehşetli bir zulüm meydanı açmış ki, kurûn-u ûlâ vahşetlerinde de emsali vuku bulmamış. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın adalet-i hakikiyesi, bir ferdin hakkını cemaate feda etmez; "Hak haktır;

küçüğe, büyüğe, aza, çoğa bakılmaz” diye kanun-u semavî ve hakikî adalet noktasında Risale-i Nur şakirtleri gibi hakikat-i Kur’âniyeyle meşgul adamlar, zaruret olmadan, lüzumsuz, yalnız hevesli bir merak için, netice itibarıyla fâidesi bulunan ve netice daha gelmeden evvel lüzumsuz bakmak ve zâlimâne tahribatlarını alkışlamak suretiyle İslâmiyet ve Kur’ân lehine hizmet edeceği o cereyanın harekâtını fikren takip etmekle meşgul olmak münasip olmadığı için, nefis de, akıl ve kalbe tâbi olup merakını bırakmış diye anladım (Nursi, 1995, s. 150).

Eserde medeniyetin zulmü sebebiyle masum ve mazlum insanların haklarının yok edildiği ifade edilmekte ve insan hakkı vurgulanmaktadır. İnsan hakkı ihlalleri semavatı ağlatacak derecede şiddetlidir. Cemaat yani toplumlar için bireylerin haklarının ayakaltına alındığı belirtilirken İslam’da, Hakk’ın adaletinde ise bireysel hakların hiçbir şekilde feda edilemeyeceği ve hakkın niceliksel olarak değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir.

Bu nedenle Risale-i Nur okuyucuları ve gerçek anlamda Kur’an hakikatlerini anlamaya çalışanların zorunlu olmadıkça yapılan zulümleri fikren dahi olsa desteklememeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Akıl ve kalbi ön plana çıkarıp meraktan (ki bu merak zulümlere ilişkindir) uzak durmak gerektiği tavsiye edilmektedir. Çünkü uzaktan sadece fikrî bir ilgi bile zulüm edilene yapılan bir adaletsizlik olacaktır, bundan da uzak durmak gereklidir.

Havf ve reca (korku ve ümit)

Sabır, korku ve ümidin birlikte ele alındığı metinde Nursi:

Sabırlı ol; ehemmiyetsiz ve zararsız olan vehmî ve asabî hastalığına ehemmiyet verme. Şifaya dua edilmekle beraber, zararsız, hatarsızdır. Çünkü eğer hatarat, seyyie ise, nasıl ki âyinede temessül eden pislik, pis değil ve âyinedeki yılan sureti ısırılmaz ve ateşin timsali yakmaz. Öyle de, kalbin ve hayalin âyinelerinde rızasız, ihtiyarsız gelen pis ve çirkin ve küfrî hatıralar zarar vermezler. Çünkü ilm-i usulde tasavvur-u küfür, küfür değil ve tahayyül-ü şetm, şetm olmaz. Hasene ise, nuranî olduğundan, tasavvur ve tahayyülü dahi hasenedir. Çünkü âyinede nuranînin timsali ziya verir, hâsiyeti var; kesifin misali ölüdür, hayatsızdır, tesiri yoktur. Eğer sair teellümât-ı ruhaniye ise, sabra, mücahedeye alıştırmak için Rabbanî bir kamçıdır. Çünkü emn ve ye’sin vartasına düşmemek hikmetiyle, havf ve reca müvazenesinde sabır ve şükürde bulunmak için kabz-bast hâletleri celâl ve cemal tecellisinden intibah ehline gelmesi, ehl-i hakikatçe medâr-ı terakki bir düstur-u meşhurdur. (Nursi, 1995, s. 8) tavsiyelerini yapmaktadır.

Sabrın tavsiye edildiği metin akla "Ant olsun zamana ki insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler,

birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir)." (Asr,103/1-3) ayet mealini getirmektedir.

Metne göre duygusal dengenin korunmasında ilk başta sabırlı olmak gerekmektedir. İnsanın korku ve ümit arasında bir dengede olması gerektiği ifade edilmektedir. Duygusal dengenin korunmasıyla psikolojik sıkıntılarla baş edilebileceği vurgulanmaktadır. Çünkü duygusal ve ruhi sıkıntılar insana sabır ve mücadele gücü kazandırmada birer sebeptir.

Yine ruhi sıkıntılar Nursi tarafından insanın olgunlaşmasında birer vasıta olarak görülmektedir. Dolayısıyla duygusal denge sabırla oluşabilir düşüncesi metinden çıkarılabilir. Kırkkılıç, Tan ve Söylemez (2014) Said Nursi'nin Lem'alar adlı eserini inceledikleri çalışmalarında söz konusu eserde Havf ve recanın, sadece Allah'ın rahmeti ve gazabı konusunda değil; hayat, ölüm, kazanma ve kaybetme gibi hayatın her alanı için bir rehber olarak sunulduğunu ifade etmişlerdir.

İffet

Nursi kendinden tavsiye isteyen gençlere iffetli olmayı öğütlemetedir:

Sizdeki gençlik kat'iyen gidecek. Eğer siz daire-i meşruada kalmazsanız, o gençlik zayi olup, başınıza hem dünyada, hem kabirde, hem âhîrette, kendi lezzetinden çok ziyade belâlar ve elemeler getirecek. Eğer terbiye-i İslâmiye ile o gençlik nimetine karşı bir şükür olarak iffet ve namusluluk ve taatte sarf etseniz, o gençlik mânen bâki kalacak ve ebedî bir gençlik kazanmasına sebep olacak (Nursi, 1995, s. 156).

Gençlik nimetine karşı şükür olarak iffetli olmak gerektiği ve gençlik nimetinin böylece ebedileşeceği belirtilmektedir. Gençlik döneminde insanların bazı duyguları daha yoğun yaşamaları nedeniyle Nursi'nin gençlikle iffet arasında bağ kurduğu ve iffetin karşılığı olarak ebedî gençliği gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla iffetli olunursa ebedî bir gençlik elde edileceği söylenmektedir.

İhtikârdan (Haksız kazanç sağlamadan) uzak durma

Kastamonu Lâhikası'nda vurgunculuk nedeniyle açlık ve sıkıntıların ortaya çıktığı ve bunların da yaşamayı zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Beki (2008) Kastamonu Lâhikası'nın 1936-1943 yılları arasında yazıldığı ifade edilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası bütün dünyada ortaya çıkan ekonomik krizin etkilerinin devam ettiği dönemde vurgunculüğün sıkıntıları artırdığı ifadesi dikkat çekicidir. Eserde ekmek derdine düşen insanların gerçek vazifelerini (Allah'a kulluk) ikinci plana attıkları belirtilmektedir. Dolayısıyla ihtikârdan uzak durulmalı çünkü insanların gerçek vazifelerini unutmalarına neden olmaktadır. Bu düşünceler metinde şu şekilde belirtiliyor:

Bu dehşetli ihtikârdan çıkan kaht ve galâ ve açlık ve zaruret, yaşamak damarını şiddetiyle yaralandırıyor. Bu yara, hissiyat-ı ulviye-i diniyeyi

bir derece susturmaya vesile olup, ehl-i dalâlete yardım ediyor. Herkes midelerini düşünmeye başlıyor. Kalb, hakikatten ziyade ekmeği düşünüp hayata, yaşamaya, yardıma koşup vazife-i hakikiyesini ikinci derecede bırakır (Nursi, 1995, s. 193).

İhlas, Samimiyet

“Risale-i Nur dairesinde sadakat ve hizmet ve takvâ ve içtinab-ı kebâir derecesiyle o ulvî ve küllî ubudiyete sahip olur. Elbette, bu büyük kazancı kaçırmamak için, takvâda, ihlasta, sadakatte çalışmak gerektir.” (Nursi, 2013b, s. 96). Takvayla ihlasın bir arada ele alındığı metinde tam bir kulluk ve büyük kulluğa erişmede ihlaslı olmak gerektiği belirtilmiştir. İhlaslı olanlar kazançlı olanlardır.

Sizlerin bu bayram mânevî hediyeniz, bayramımı öyle bir tebrik etti ki, binler kederim olsaydı silerdi. Bin bârekâllah! Böyle bir zamanda böyle ihlâslı sadakat, liveçhillâh uhuvvet ve fisebîlillâh muavenet, ancak âl-himmet siddîkinlerde bulunur. Hâlık-ı Zülcelâle hadsiz hamd ve şükür olsun ki, sizin gibileri, Kur’ân-ı Hakîme hâdim ve Risale-i Nur’a şakirt eylemiş (Nursi, 1995, s. 20).

Metin incelendiğinde ihlasın doğru olan kişilerin birer vasfı olarak ele alındığı görülmektedir. İhlasın; doğruluk ve sadakat gibi değerlerle birlikte ele alınması güzel değerlerin birbiriyle ilgili olmasından kaynaklanmaktadır.

İnanç

“Hayat ise, eğer iman olmazsa veyahut isyan ile o iman tesir etmezse, hayat, zahirî ve kısacık bir zevk ve lezzetle beraber, binler derece o zevk ve lezzetten ziyade elemeler, hüzneler, kederler verir.” (Nursi, 1995, s. 156). İnsan, iman etmemişse, eğer inanmıyorsa hayatın zevkten ziyade üzüntülerin kaynağı olacağı ifade edilmiştir. İsyân etmenin sonucu da aynıdır. Nursi “zahirî ve kısacık” kelimeleriyle madde dünyasında görünen ve geçici olan bir hayatın zevk vermeyeceğini ifade etmektedir. Yine “kısacık” sözcüğündeki -cık eki küçültme anlamını güçlendirmektedir. Nursi imanı hayatın üzüntülerine karşı bir çare olarak sunmaktadır.

“Risalet-in Nur ise der: “Her kim olursan ol; bak, gör. Yalnız gözünü aç, hakikati müşahade et, saadet-i ebediyenin anahtarı olan imanını kurtar” (Nursi, 1995, s. 11). İnancın vurgulandığı paragrafta iman ebedî mutluluğun anahtarı olarak ele alınmaktadır. Bunun da Risale- Nur adına söylenildiği ifade edilmektedir. Nursi cümlelerin ve söylemin öznesinin Risale-i Nur olduğunu ifade etmekte, kendini aradan çıkarmaktadır.

İttifak

Kardeşlerim, sizde vuku’ bulan küçücük kusurları çok i’zam etmeyiniz. Yalnız ben değil, belki zannediyorum ki, hakikate muttali’ olan herkes

tasdik eder ki, Isparta ve havalisindeki Risale-i Nur şakirtlerinde fevkalâde bir sadakat ve sebat ve uhuvvet ve ihlâs ve kahramanlık var ki, bu acip zamanda binler esbab-ı fesat ve ifsat içinde vahdetlerini ve ittifaklarını ve hizmette ciddiyetlerini muhafaza ediyorlar (Nursi, 1995, s. 243).

Nursi, Risale-i Nur okuyanlarda sadakat, sabır ve kardeşlik olduğunu ve bozucu sebeplere rağmen birliklerini koruduklarını ifade etmektedir. Yine Bediüzzaman Said Nursi'nin tavsiyesi küçük hataların büyütülmemesi yönündedir. Bunlar ittifakın korunması için yapılması gerekenlerdir. Metin bağlamında cemaatin bir vücuda benzetilmesi ve birlik olmanın öneminin vurgulanması; tesanütün (dayanışmanın) iletişim, otokontrol ve fedakârlıkla gerçekleşebileceği mesajları ittifak değerinin farklı ifadeleri olarak değerlendirilebilir. Bunlardan hareketle metinde ittifakın korunması gereken bir değer olarak ele alındığı söylenebilir.

Kanaat

Sakin birbirinizden gücenmeyiniz ve tenkit etmeyiniz. Yoksa az bir zaaf gösterseniz, ehl-i nifak istifade edip sizlere büyük zarar verebilirler. Derd-i maişet zaruretine karşı, iktisat ve kanaatle mukabele etmeye zaruret var. Menfaat-i dünyeviye, çok ehl-i hakikati, ehl-i tarikatı dahi bir nevi rekabete sevk ettiği için endişe ederim (Nursi, 1995, s. 223).

Metin incelendiğinde Nursi'nin okurlarına gücenmekten ve eleştiriden uzak durmaları konusunda hatırlatmada bulunduğu görülmektedir. Metnin devamında geçim sıkıntısına karşı kanaatkâr olunması ve iktisat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Çünkü bu gibi sıkıntılar insanları rekabete yöneltmektedir. Dünya için rekabet etmekten de uzak durulmalıdır.

Evet, insaniyetin yaşamak damarı ve hıfz-ı hayat cihazı, bu asırda israfatla ve iktisatsızlık ve kanaatsızlık ve hırs yüzünden bereketin kalkmasıyla ve fakr u zaruret, maişet ziyadeleşmesiyle o derece o damar yaralanmış ve şerait-i hayatın ağırlaşmasıyla o derece zedelenmiş ve mütemadiyen ehl-i dalâlet nazar-ı dikkati şu hayata celb ede ede o derece nazar-ı dikkati kendine celb etmiş ki, ednâ bir hâcât-ı hayatiyeyi büyük bir mesele-i diniyeye tercih ettiriyor (Nursi, 1995, s. 105).

Metin incelendiğinde insanların israf etmeleri, iktisat ve kanaat etmemeleri nedeniyle fakirliğin arttığı, geçinmenin güçleştiği ifade edildiği görülmektedir. En adi bir isteğin dinî meselelere tercih edilmeye başlandığı belirtilmektedir. Kanaatten uzaklaşınca insanların dinî meselelerden de uzaklaştığı, dünyevi işlere yoğunlaştığı ve kanaatkâr olunması gerektiği metnin mesajını oluşturmaktadır.

“Risale-i Nur'un şakirdleri, iktisat ve kanaat ve tevekkül ve kısmetine rıza gibi, Risale-i Nur'un dersinden aldıkları izzet-i imaniye, inşaallah onları riyadan ve dünya menfaat-

leri için hodfuruşluktan men'eder" (Nursi, 1995, s. 184). Nursi, bütün Müslümanlar kardeşir fikrinin yansıması olarak kardeş diye nitelendirdiği okuyucularını gösterişe kendi ifadeleriyle riyaya karşı uyarmıştır. İktisat, kanaat ve tevekkül etme; kismetine razı olma, dünya menfaati için başkaları tarafından beğenilme isteğinden uzak durma gibi erdemlerin okudukları Risale-i Nur derslerinin tesiri olduğu belirtilmektedir.

Merhamet

Bu millet ve vatan, hayat-ı içtimaiyesi ve siyasiyesi anarşilikten kurtulmak ve büyük tehlikelerden halâs olmak için, beş esas lâzım ve zâ-rurîdir

Birincisi: Merhamet.

İkincisi: Hürmet.

Üçüncüsü: Emniyet.

Dördüncüsü: Haram ve helâli bilip haramdan çekilmek.

Beşincisi: serseriliği bırakıp itaat etmektir.

İşte Risale-i Nur, hayat-ı içtimaiyeye baktığı vakit bu beş esası temin edip, hem âsâyişin temel taşını tesbit ve temin eder. Risale-i Nur'a ilişenler kat'iyen bilsinler ki, onların ilişmesi, anarşilik hesabına, vatan ve millete ve asâyişe düşmanlıktır (Nursi, 1995, s. 241).

Nursi, günlük ve siyasi hayatta anarşiden kurtulmanın beş esası olduğunu ifade etmektedir. Merhamet bu beş esastan ilk sırada yer alır. Neden merhamet sorusunun cevabını vermek gerekir. Bu manada "Başkalarını sık sık affedin. Fakat kendinizi ve nefsinizi asla. Mümine eziyet haramdır. Merhamet tohumunu eken muhakkak huzur ve saadet meyvesini elde eder. Öfke zamanında hürmet ve merhamet ne güzel şeydir." (Gündüzalp, 2009, s. 1) sözünü akla getirmek bu sorunun cevabı olabilir.

Meselâ, kâfir ve münafıkların Cehennemde yanmalarını ve azap ve cihad gibi hadiseleri kendi şefkatine sığıştırmamak ve teville sapsak, Kur'an'ın ve edyân-ı semâviyenin bir kısm-ı azimini inkâr ve tekzip olduğu gibi, bir zulm-ü azim ve gayet derecede bir merhametsizliktir.

Çünkü masum hayvanları parçalayan canavarlara himayetkârâne şefkat etmek, o biçare hayvanlara şedit bir gadr ve vahşi bir vicdansızlıktır. Ve binler Müslümanların hayat-ı ebediyelerini mahveden ve yüzer ehl-i imanun su-i âkibetine ve müthiş günahlara sevk eden adamlara şefkatkârâne taraftar olmak ve merhametkârâne cezadan kurtulmalarına dua etmek, elbette o mazlum ehl-i imana dehşetli bir merhametsizlik ve şenî bir gadirdir.

O hâlde kâfirin azap çekmesine acıyıp şefkat eden adam, şefkate lâyıık hadsiz masumlara acıymıyor ve şefkat etmeyip ve hadsiz merhametsizlik

ediyor demektir. Yalnız bu var ki, müstehaklara âfât geldiği zaman masunlar da yanarlar; onlara acımak olmuyor. Fakat canilerin cezalarından zarar gören mazlumların hakkında gizli bir merhamet var (Nursi, 2013, s. 49)

Metin incelendiğinde merhamet kavramının farklı açıklamalarının yapıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle merhametsizlik açıklanarak merhametin nasıl olması gerektiği belirtilmektedir. Bunlardan ilki:

1. İnanmayanlarla ilgili hükümlerde bireysel açıklamalar yapmak ve Kur'an'ı Kerim'in bir kısmını inkâr etmek açık ve büyük bir zulümdür.
2. Zalime merhamet etmek onun tarafından zulme uğrayan iman ehline zulmetmektir.
3. Küfür ve sapkınlık, bütün yaratılmışlara büyük bir aşağılama ve zulümdür.
4. Merhamet zalimlere değil, masumlara yönelik olmalıdır.

Dolayısıyla Nursi metinde merhametin kimlere karşı olması gerektiğinin ifade ettiği görülmektedir.

Ayrıca zulüm yapanlara karşı merhametli davranmamak, zulüm yapmaktan uzak durmak anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla iyi insan olmanın bir gereği de kime merhamet edeceğini bilmektir.

Meşveret (danışma)

(...)Medâr-ı nizâ bir mesele varsa meşveret ediniz. Çok sıkı tutmayınız; herkes bir meşrepte olmaz. Müsamahayla birbirine bakmak şimdi elzemdir” (Nursi, 1995, s. 234)

(...) Mümkün olduğu kadar geçici rüzgârlara ehemmiyet vermeyiniz, bakmayınız. Zaten mabeyninizde samimi tesanüt ve meşveret-i şer'îye, sizi öyle şeylerden muhafaza eder. İçinizdeki şahs-ı manevinin fikrini, o meşveretle bildirir (Nursi, 1995, s. 242).

Eserde bireylere itiraz ve eleştiriden uzak durmaları gerektiği ve birlik olmaları gerektiği söylenmektedir. Birlik için her şey feda edilebilir. Anlaşmazlık varsa bu danışarak, konuşarak çözümlenmelidir. Bireyler arasında farklılıklar olabileceği bu farklılıkların hoşgörüyle karşılanması gerektiği metnin iletilerinden bir diğeridir. Ayrıca şahsı manevinin farkına meşveretle varıldığı ve meşveretin çeşitli sıkıntılardan insanları koruduğu da dile getirilmiştir. Sıkıntılardan uzak durmak ve şahsı manevinin farkına varmak için meşveret etmelidir.

Metanet

Evet, mesleğimizde, ihlas-ı tâmmeden sonra en büyük esas, sebat ve metanettir. Ve o metanet cihetiyle şimdiye kadar çok vukuat var ki, öy-

leler, her biri yüze mukabil bu hizmet-i Nuriyede muvaffak olmuş âdi bir adam ve yirmi otuz yaşında iken, altmış yetmiş yaşındaki velilere tefevvuk etmişler var (Nursi, 1995, s. 248).

“Metanet: Metin olma, dayanma, dayanıklılık, sağlamlık.” (TDK, 2005, s.1381) olarak tanımlanmaktadır. Metanet tam bir ihlastan sonra Risale-i Nur okuyucularında bulunması gereken değerlerden biri olarak ele alınmaktadır.

Bir kişi metanetle (ki bu kişi en adi adamlardan biri olsun) kısa sürede velilere erişebilir. Metinde metanetin insana kazandıracakları üzerinde durulmuştur.

Sabır/ Sebat/ Sebatkâr

Hastalıklarla, günahlarla ve vesveselerle mücadelede sabır göstermek gerektiği metinde aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

Sabırlı ol; ehemmiyetsiz ve zararsız olan vehmî ve asabî hastalığına ehemmiyet verme. Şifaya dua edilmekle beraber, zararsız, hatarsızdır. (...) Eğer sair teellimât-ı ruhaniye ise, sabra, mücahedeye alıştırmak için Rabbanî bir kamçıdır. Çünkü emn ve ye'sin vartasına düşmemek hikmetiyle, havf ve reca müvazenesinde sabır ve şükürde bulunmak için kabz-bast hâletleri celâl ve cemat tecellisinden intibah ehline gelmesi, ehl-i hakikatçe medâr-ı terakki bir düstur-u meşhurdur (Nursi, 1995, s. 8).

Sabrın tavsiye edildiği paragrafta psikolojik hastalıkların çaresi olarak sabır vurgulanmaktadır. Korku ve ümit arasında şükürle birlikte sabretmek gerektiği belirtilmektedir. Sabreden insanlar güven ve ümitsizlikten uzak durabilirler. Aşırı güven insanı tehlikeye götürebilir, yine ümitsizlik insanı hayattan koparabilir.

“Ben, hizmet-i Kur'anîyedeki tam sadakat ve gayret ve sebat ve metanetinizi gördükten sonra tam bir istirahat-ı kalb ile mevdi ve eceli kabul eder, "Arkamda siz varsınız, yeter" diyerek dünyadan sürurla vedaya hazırım.” (Nursi, 1995, s. 32). Metinde sebat, gayret ve sadakat birlikte ele alınmakta ve bu değerlerin Kur'an hizmeti için olduğu ifade edilmektedir. Sabırlı insanları görmek insanın kendini huzurlu hissetmesini sağlayabilir.

Bu şuhur-u selâse-i mübarekenizi tebrik ediyoruz. Sizin kalemlerinizin yadigârları ve Risale-i Nur'dan ayrılmamak ve sebat etmek senetleri olan yazılarınızı ve dininizi dünyanın çok fevkinde tutmanıza işaret veren dünya sureti üstündeki çizgilerinizi ve iman hizmetinde daima sebat etmenize, vesikalar hükmündeki imzalarınızı, kemâl-i memnuniyetle aldık, kabul ettik (Nursi, 1995, s. 246).

Metin incelendiğinde sabrın takdir edildiği görülmektedir. Sabrın iman hizmeti yönünde olduğu dikkat çekicidir. Dolayısıyla eserde sabrın iman hizmeti için olma yönü vurgulanmaktadır ve bu yönüyle ele alınmaktadır.

“Evet, mesleğimizde, ihlâs-ı tâmmeden sonra en büyük esas, sebat ve metanettir.” (Nursi, 1995, s. 248). Risale-i nur talebelerinin öncelikle tam bir samimiyetten sonra sabra ve metanete sahip olmaları gerektiği söyleniyor.

“Risale-i Nur, kendi sadık ve sebatkâr şakirtlerine kazandırdığı çok büyük kâr ve kazanç ve pek çok kıymetli neticeye mukabil fiyat olarak, o şakirtlerden tam ve hâlis bir sadakat ve dâimî ve sarsılmaz bir sebat ister.” (Nursi, 1995, s. 122). Metinde Risale-i Nur’un okurlarına kazandırdığı çok fazla şey olduğu ve okurların bu kazanca erişebilme-leri için sabırlı olmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Kastamonu Lâhikası’nda sıkıntılara, maddi ve manevi hastalıklara karşı sabır tavsiye edilirken yine iman hizmetinde ve çeşitli kazançlara erişmek için sabırlı olunması gerektiği söylenmektedir.

Sadakat

Şimdi, bundan on dakika evvel, cesurca, fakat kalemsiz iki adam, Risale-i Nur dairesine biri birisini getirdi. Onlara dedim ki: “Bu dairesinin verdiği büyük neticelere mukabil, sarsılmaz bir sadakat ve kırılmaz bir metanet ister. Isparta kahramanlarının gösterdikleri harikalar ve cihan-pesendâne hidemât-ı Nuriyenin esası, harika sadakatleri ve fevkalâde metanetleridir. Bu metanetin birinci sebebi, kuvvet-i imaniye ve ihlâs hasletidir. İkinci sebebi, cesaret-i fitriyedir (Nursi, 1995, s. 144).

Eserde Risale-i Nur okuru olmanın ilk şartlarından birinin sadakat olduğu belirtilmiştir.

Sadakat metanet, cesaret, fedakârlık, mertlik, değerleriyle birlikte ele alınmıştır. Sadakatin davaya yönelik olması (ki bunun İslam davası olduğu söylenebilir), cesurca, fedakârca ve metanetli bir şekilde ortaya konulması gerektiği belirtilmektedir. Burada Nursi sadakatin özelliklerini ifade etmiştir.

Bundan evvel müjdeli hatıradâ, “Herbir hâlis ve hakiki muttaki şakirt, kardeşleri adedince dillerle ibadet edip istiğfar eder” fıkrasına, yine bir ihtarla bu gelen cümle ilâve edilsin. Cümle de budur:

Risale-i Nur dairesine, sadakat ve hizmet ve takvâ ve içtinab-ı kebari derecesiyle, o ulvî ve küllî ubudiyete sahip olur. Elbette bu büyük kazancı kaçırmamak için takvâda, ihlâsta, sadakatte çalışmak gerekir (Nursi, 1995, s. 97).

Bireyler Risale-i Nur dairesinde hizmet etmede sadakat göstererek kullukta yücelebilir. Bunun için takva, ihlas ve sadakatle çalışmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Aslında sadakatin kullukta olması gerektiği iletisi verilmektedir. Sadakat Bezm-i eleste verilen sözün yerine getirilmesiyle olabilir.

Sorumluluk

“Hususan benim gibi bir biçarenin kıymetinden bin derece ziyade ehemmiyet vermekle, bir batmanı kaldırmayan zayıf omuzuna, binler batman ağırlığı yüklense altında ezilir.” (Nursi, 1995, s. 6). Metinde sorumluluğun önemi ve ağırlığı vurgulanmıştır. Metin içinde doğrudan sorumluluk sözcük olarak yer almasa da anlam olarak yer almaktadır.

Şefkat

Şefkat-i insaniye, merhamet-i Rabbaniyenin bir cilvesi olduğundan, elbette rahmetin derecesinden aşmamak ve Rahmetenli'l-Âlemîn zâtın (asm) mertebeye-i şefkatinden taşmamak gerektir. Eğer aşsa ve taşsa, o şefkat, elbette merhamet ve şefkat değildir; belki dalâlete ve ilhada si-rayet eden bir maraz-ı ruhî ve bir sakam-ı kalbîdir. Meselâ, kâfir ve münafikların Cehennemde yanmalarını ve azap ve cihad gibi hâdiseleri kendi şefkatine sığdırmamak ve tevile sapsamak, Kur'ân'ın ve edyân-ı semâviyenin bir kısm-ı azîmini inkâr ve tekzip olduğu gibi, bir zulm-ü azîm ve gayet derecede bir merhametsizliktir.

Çünkü mâsum hayvanları parçalayan canavarlara himayetkârâne şefkat etmek, o biçare hayvanlara şedit bir gadr ve vahşi bir vicdansızlıktır. Ve binler Müslümanların hayat-ı ebediyelerini mahveden ve yüzer ehl-i imanın su-i âkîbetine ve müthiş günahlara sevk eden adamlara şefkatkârâne taraftar olmak ve merhametkârâne cezadan kurtulmalarına dua etmek, elbette o mazlum ehl-i imana dehşetli bir merhametsizlik ve şenî bir gadirdir (Nursi, 1995, s. 75).

Metinde insanlardaki şefkatin Allah'ın rahmetinin bir tecellisi olduğu ve bu şefkatin dengeli olması gerektiği ifade edilmektedir. Yine fazla şefkatin şefkat olmaktan çıkacağı ve bir ruhi sıkıntıya dönüşeceği söylenmektedir. İnsandaki şefkatin Allah'tan olduğu vurgulanırken Allah'ın şefkatini farklı şekillerde yorumlamaktan kaçınmak gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca şefkatin kimlere karşı olması gerektiği de metinde örnekle açıklanmaktadır. Metne göre şefkat masumlara zulmedenlere karşı veya canavarlara karşı olmamalıdır. Eğer bunlara karşı bir şefkat gösterilirse onun aslında masumlara karşı bir zulüm olacağı belirtilmektedir. Metinde dile getirilen bir diğer nokta zalimlere şefkat ile dua edilmemesi gerektiğidir. Bu ifadelerde Hz. İbrahim'in babası için dua etmesini akla getirmektedir.

Saniyen: Şefkat, vicdan, hakikat bizi siyasetten men ediyor. Çünkü tokada müstehak dinsiz münafiklar onda iki ise, onlarla müteallik yedi sekiz mâsum biçare, çoluk çocuk, zayıf, hasta, ihtiyarlar var. Belâ ve musibet gelse, o sekiz mâsumlar o belâyaya düşecekler. Belki o iki münafik dinsiz, daha az zarar görecek. Onun için, siyaset yoluyla, idare ve âsâyîşi ihlâl tarzında, neticenin husulü de meşkûk olduğu hâlde girmek, Risale-i

Nur'un mahiyetindeki şefkat, merhamet, hak, hakikat şakirtlerini men etmiş (Nursi, 1995, s. 240).

Şefkat, vicdan ve hakikatin insanı siyasetten men ettiği vurgulanmaktadır. İfadelerden siyasette bu değerlerin kirletildiği veya geçerli olmadığı anlamları da çıkarılabilir. Dolayısıyla şefkat değerine sahip olanların siyasetten uzak durması doğal bir sonuç olarak sunulmaktadır.

Şükretmek

“Fakat madem *أَحْمَرُهَا*¹ *الْأُمُورِ حَيْرٌ* sırrıyla, meşakkatli, külfetli, zevksiz, sıkıntılı a'mâl-i sâliha ve umur-u hayriye daha kıymetli, daha sevaplıdır. O sıkıntıda, o meşakkatteki ziyade sevabı ve makbuliyeti düşünüp, sabır içinde mesrurâne şükretmek gerekir.” (Nursi, 1995, s. 135).

Zahmet ve sıkıntı anlarında sabır ve şükretmek gerektiği vurgulanmaktadır. Bu zamanlarda şükretmenin daha kıymetli olduğu ve şükürle sabrın birlikte olması söylenmektedir.

“Eğer terbiye-i İslâmiye ile o gençlik nimetine karşı bir şükür olarak iffet ve namusluluk ve taatte sarf etseniz, o gençlik mânen bâki kalacak ve ebedî bir gençlik kazanmasına sebep olacak.” (Nursi, 1995, s. 156). Metinde şükürün nasıl olması gerektiği örneklendirilmektedir. Gençlik nimetinin iffet ve namuslulukla şükredilmesi gereken bir nimet olduğu söylenirken şükürün fiili olması gerektiği de vurgulanmaktadır. Şükretmenin sonucunda geçici bir nimetin bakiye dönüşeceği başka bir ifadeyle şükürün sonucunda manevi kazanım olacağı ifade edilmektedir.

Menfî esasata bina edilen ve Karun gibi اَوْتَيْتُهُ اِنَّمَا deyip, *ih-sân-ı Rabbânî olduğunu bilmeyip şükretmeyen ve maddiyun fikriyle şirke düşen ve seyiyatı hasenatına galip gelen şu medeniyet-i Avrupaiye öyle bir semavî tokat yedi ki, yüzer senelik terakkîsinin mahsulünü yakıtı, tahrip edip yangına verdi* (Nursi, 1995, s.).

Bu paragrafta da şükredilmemesi durumunda karşılaşılabilecek durumlar ortaya konulmuştur. Elde edilen nimetler karşısında şükretmek gerektiği ve bu şükürün de nimetin Hak'tan geldiğinin bilincinde olmak olduğu söylenmektedir. Bunun aksi durumda elde edilen nimetlerin kaybedileceği açıklaması yapılmıştır.

Dolayısıyla metinde şükür üç şekilde açıklanmıştır:

1. Sıkıntılı anlarda şükür.
2. En kıymetli hazine olan gençlik nimetine karşı şükür.
3. Nimete karşı şükür.

1) “İşlerin en hayırlısı zorlu olanıdır.” el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1, s.55.

Takva

Bugünlerde, Kur'an-ı Hakîmin nazarında, imandan sonra en ziyade esas tutulan takvâ ve amel-i salih esaslarını düşündüm. Takvâ, menhiyattan ve günahlardan içtinab etmek ve amel-i salih, emir dairesinde hareket ve hayrat kazanmaktır. Her zaman def-i şer, celb-i nef'a râcih olmakla beraber, bu tahribat ve sefahet ve câzibedar hevesat zamanında bu takvâ olan def-i mefasid ve terk-i kebair üssü'l-esas olup büyük bir rüçhaniyet kesb etmiş. Bu zamanda tahribat ve menfi cereyan deşetlendiği için, takvâ bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzlarını yapan, kebareleri işlemeyen, kurtulur. Böyle kebair-i azîme içinde amel-i salihin ihlâsla muvaffakiyeti pek azdır.

Hem, az bir amel-i salih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir.

Hem, takva içinde bir nevi amel-i salih var. Çünkü bir haramın terki vaciptir. Bir vacibi işlemek, çok sünnetlere mukabil sevabı var. Takvâ, böyle zamanlarda, binler günahın tehâcümünde bir tek içtinab, az bir amelle, yüzer günah terkinde, yüzer vacip işlenmiş oluyor. Bu ehemmiyetli nokta, niyetle, takvâ namıyla ve gûnahtan kaçınmak kastıyla menfi ibadetten gelen ehemmiyetli a'mâl-i salihadır.

Risale-i Nur şakirtlerinin, bu zamanda en mühim vazifeleri, tahribata ve günahlara karşı takvâyı esas tutup davranmak gerektir. Madem her dakikada, şimdiki tarz-ı hayat-ı içtiamiyede yüz günah insana karşı geliyor; elbette takvayla ve niyet-i içtinabla yüzer amel-i sâlih işlenmiş hükmündedir (Nursi, 1995, s. 148).

Takvanın tanımı yapılmış ve nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Takva, imandan sonra edinilmesi gereken bir değerdir. Özellikle günümüzde bozgunculuktan uzak durma ve büyük günahları yapmamanın takva olacağı ifade edilmektedir. Takvanın tanımı ise şöyle yapılmaktadır.

- 1- Farzları yapmak.
- 2- Bozgunculuktan kaçınma.
- 3- Büyük günahları terk etme.
- 4- Yasak ve günahlardan kaçınmak.
- 5- İyi işler yapmak.

Günümüzde yapılan az bir amelin çok kıymetli olduğu anlamı da metinden çıkarılabilir. Tahrip ve günahlara karşı en önemli silahlardan biri takvadır ve Risale-i Nur okurlarına tavsiye edilen de takvanın esas tutulmasıdır. Yine metinde tahrip etmenin çok kolay ve tamir etmeninse çok zor olduğu bir zamanda takvanın, tahriplere karşı koymada bir savunma olduğu belirtilmektedir.

Tarafgirlikten uzak durmak

“Ehemiyyetli sebebi ise: Bakmakta bir tarafa tarafgirlik hissi uyanır; tarafgir nazarı, taraftar olduğu taraf cereyanın kusurunu görmez, zulmüne rıza gösterir, belki alkışlar. Hâlbuki küfre rıza, küfür olduğu gibi, zulme razı olmak dahi zulümdür.” (Nursi, 1995, s. 150).

Rusya'nın Kafkas'la ittisalının kesilmediği haberinin alınmasından sonra dünyada ortaya çıkan çatışmalar karşısında nasıl bir tavır sergileneceği konusunda yazılmış bir mektupta tarafgirlikten uzak durulması tavsiye edilmiştir. Metinde taraftar olunduğunda objektiflikten uzaklaşıldığı ve hataların, kusurların görülmediği ifade edilmiştir. Taraf olunanların kusurları görülmezse yaptıkları zulümlere farkında olmadan rıza gösterilmiş olur. Bunun kötülüğü ise “zulme razı olmak dahi zulümdür.” ifadesiyle belirtilmiştir.

Tecdit (yenilenme)

“Fakat en ehemmiyetlisi, hakaik-i imaniyeyi muhafaza noktasında tecdit vazifesi, en mukaddes ve en büyüğüdür. Şeriat ve hayat-ı içtimaiye ve siyasiye daireleri ona nispeten ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalıyor. Rivâyât-ı hadisiyede, tecdid-i din hakkında ziyade ehemmiyet ise, imanî hakaikteki tecdit itibarıyladır. (Nursi, 1995, s. 189).

İman hakikatlerinin korunması noktasında tecdit en kudsi ve en büyük vazifelerden biri olarak tanımlanmaktadır. Esasında yenilenmenin en önemlisi iman konusundadır.

Metnin devamında ise günümüzde Risale-i Nur ve okurları tarafından yenilenmenin sürdürüldüğü belirtilmiştir.

Tedafü (Kendini koruma, savunma)

“Mesleğimiz, tecavüz değil tedafüdür. Hem tahrip değil, tamirdir. Hem hâkim değiliz, mahkûmuz. Bize tecavüz eden hadsizdirler. Mesleklerinde, elbette çok mühim ve bizim de malımız hakikatler var.” (Nursi, 1995, s. 77).

Metinde tedafü bir meslek olarak nitelendirilmiş ve tahrip etmekten uzak durma ve yapıcı olma tavsiye edilmiştir. Tahrip etmek için hadsiz insanlar vardır. Bunlara karşı koymak için tedafü gereklidir. Çünkü korunması gereken şeyler hakikatlerdir.

Tefekkür

Hem, dört vecihle dört nevi ibadet-i makhbule hükmünde bulunan kitabesinde, hem imanını kuvvetlendirmek, hem başkalarının imanlarını tehlikeden kurtarmasına çalışmak, hem hadisin hükmüyle, bir saat tefekkür bazan bir sene kadar bir ibadet hükmüne geçen tefekkür-ü imanîyi elde etmek ve ettirmek, hem hüsn-ü hattı olmayan ve vaziyeti çok ağır bulunan Üstadına yardım etmekle hasenatına iştirak etmek gibi çok fâideleri elde edebilir (Nursi, 1995, s. 24).

Metinde Allah'ı tanımayla sonuçlanan bir tefekkürden bahsedilmektedir. Hadis-i şeriften hareketle tanımlanan tefekkür imanının kuvvetlenmesinde önemli bir vazifedir. Yine tefekkür makbul ibadetlerden biridir ve bir saati bir sene ibadete denktir.

Tesanüt (dayanışma)

Dayanışmanın nasıl olması gerektiği metinde aşağıdaki gibi yer almıştır.

(...) şakirtlerin içindeki tesanüdü sarsmak istediklerini hissettim ve anladım. Sakın, çok dikkat ediniz, içinize bir mübâyet düşmesin. İnsan hatâdan hâli olamaz; fakat tevbe kapısı açıktır.

Nefis ve şeytan, sizi, kardeşinize karşı itiraza ve haklı olarak tenkide sevk ettiği vakit, deyiniz ki: “Biz, değil böyle cüz’î hukukumuzu, belki hayatımızı ve haysiyetimizi ve dünyevî saadetimizi Risale-i Nur’un en kuvvetli rabitası olan tesanüde feda etmeye mükellefiz. O bize kazandırdığı netice itibarıyla dünyaya, enaniyete ait herşeyi feda etmek vazifemizdir” deyip nefsinizi susturunuz. Medâr-ı nizâ bir mesele varsa meşveret ediniz. Çok sıkı tutmayınız; herkes bir meşrepte olmaz. Müsâmahayla birbirine bakmak şimdi elzemdir (Nursi, 1995, s. 234).

Tesanüt (dayanışma) Risale-i Nur okuyucularının dünyevi saadet de dâhil olmak üzere, haysiyet ve canlarını vermeleri gereken bir değer olarak vurgulanmakta. Yine tesanüt Risale-i Nur’un rabitası olarak nitelendirilmektedir. Dayanışma için enaniyete ait her şey feda edilebilir.

Metinden dayanışmanın korunması için yapılması gerekenler de sıralanmaktadır.

1. Tesanüt için her şey feda edilmelidir.
2. Nefis susturulmalıdır.
3. Sorunlar varsa istişare yapılmalıdır.
4. Bireysel farklılıklar dikkate alınmalı.
5. Hoşgörülü olmak gereklidir.

Görüldüğü üzere tesanüt metinde insanların sahip olması gereken bir değer olarak ele alınmaktadır. Hoşgörü, iletişim, otokontrol ve fedakârlık ise tesanüte sahip olmak için gerekli şartlardır. Ayrıca dayanışmanın rabıtaya benzetilmesi dikkat çekicidir. “İki şeyi birbirine bağlayan şey, bağ. Münasebet, ilgi. Bağlılık, mensup olma... sıra, tertip, usul, düzen.” (Devellioğlu, 2004, s. 871) anlamlarıyla kullanılan rabita tasavvufi planda da beraberlik anlamındadır. Dolayısıyla yardımlaşma birlik olmanın bir gereğidir.

Bu şiddetli maddî ve mânevî kıştaki ğalâ ve varlık içinde kaht ve derd-i maişet fukaralara ağır basması cihetinde, ekseri fakirü’l-hâl olan Risale-i Nur şakirtlerinin bu dehşetli hâle karşı sarsılmaları ve tesanütleri bozulması ihtimaliyle ziyade endişe ediyordum. Sizler her zamandan

ziyade bu fırtınada tesanüdünüzü ve ittihadınız ve birbirinin kusuruna bakmaması, birbirini tenkit etmemesi, Risale-i Nur'un vazife-i kudsiyesi imaniyesi hesabına mükellef ve muhtaçsınız (Nursi, 1995, s. 223).

Eserde tesanüdün (dayanışma) bozulmaması için eleştiriden ve kusur araştırmaktan uzak durulması, zaaf gösterilmemesi ve darılmamak gerektiği belirtilmekte. Tesanüdü (dayanışma) maddi ve manevi sıkıntılar ve fakirlik gibi durumların bozabileceği endişesi de ifade edilmektedir.

Ayrıca geçim sıkıntısına karşı kanaatkâr (başka bir değer) olunmalı, ihtiyacı olanlara zekâtlar verilerek dayanışma korunmalıdır. Zaten tesanüt/dayanışma korunduğu takdirde maddi ve manevi sıkıntılarının defi de kolay olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan Kastamonu Lâhikası'nın, değerler açısından incelenmesinin amaçlandığı çalışmada metinde tespit edilen değerlerden 28'nin frekansları ve hangi açıdan ele alındıkları belirlenmiştir.

Adavet, düşmanlıktan uzak durma, düşmanlık etmeme; akıl, uyarıcı rolüyle ve tehlikelerden korunma anlamlarıyla; enaniyet, benlikten uzak durma, benlik kavgası gütmeme; cemaat, birlik olma anlamlarıyla metinde kullanılmıştır. Fedakârlık, belirli bir amaca ulaşmak ve birlik olmak; gücünmemek, yıkıcılara fırsat vermemek ve havf ve reca (korku ve ümit), duygusal dengeyi koruma; hukuk (Hak), insan haklarını gözetmek; iffet, gençlik nimetine şükretmek anlamlarıyla kullanılmıştır. İhtikâr (vurgunculuk), haksız kazanç sağlama; ihlâs (samimiyet), ihlasın takvayla olacağı, iletişimde samimiyet anlamlarıyla; iman (inanç), Allah'a iman, imanı kurtarma; ittifak, korunması gereken bir değer; kanaat, olanla yetinmek, elindekine kanaat etme, kismetine rıza; merhamet, anarşiden kurtulmak, merhametin nasıl olması gerektiği anlamlarıyla metinde ele alınmıştır. Meşveret (danışma), istişare yapma, fikir alışverişinde bulunma; metanet, metanet sonucunda elde edilecekler; sadakat, Kur'an'a hizmette sadakat, davaya sadakat anlamlarında; sebat (sabır), mücadele etme, davada sabır, dine hizmette sabır, sabırlı olma, hizmette sabırlı olma anlamlarıyla metinde yer almaktadır. Sorumluluk, manevî sorumluluk; şefkat, şefkatli olma, hayvanlara karşı şefkatli gösterme, şefkatin niteliği; şükretmek, zahmete şükretmek, şükürün nasıl olması gerektiği, şükürün mahiyeti, nimete şükür; takva, tanımı, nasıl olması gerektiği ve tahriplere karşı koymada bir savunma anlamlarıyla ele alınmıştır. Tarafgirlikten uzak durmak, taraf tutmamak, taraf tutmanın insana objektifliğini kaybettireceği; tecdit (yenilenme), imanı yenileme; tedafü (yapıcılık), yapıcı olma; tefekkür, derin düşünme; tesanüt (dayanışma), iş birliği yapma anlamlarıyla metinde yer verilen değerlerdir.

Kastamonu Lâhikası'nda belirlenen değerler incelendiğinde frekansı en yüksek değer inanca, inanmak olduğu görülmektedir. Bu da bütün değerlerin inanca ile değer kazandığı düşüncesini akla getirmektedir ve eserde inanca değeri bu kadar çok vurgulanmış olabilir. Yine eser incelendiğinde inançtan sonra frekansı en yüksek değer ihlas, samimiyettir.

Frekans yüksek olan bu değerler akla Peygamberimiz (sav.) dinin samimiyet olduğunu belirten hadisini getirmektedir. Hz. Muhammed Mustafa (sav.) bunu “Din samimiyettir” sözüyle ifade etmiştir. “Kime karşı?” diye sorulduğunda da “Allah’a, kitabına, Resulüne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara” karşı samimi olmak gerektiği belirtilmiştir (Müslim, İman, 95’ten akt: Özbuğday, 2014). Dolayısıyla Allah’a inanmak ve ihlas bir arada bulunan değerlerdir ve metinde de özellikle vurgulanmıştır.

Eser incelendiğinde dayanışma değerinin, anlam boyutunda sürekli vurgulandığı ancak kelime olarak metinde farklı biçimlerde yer aldığı görülmüştür. Metinde biçim birim olarak yer almayan değerlerin anlam boyutunda da olmadığı anlamına gelmemektedir. Metin farklı bir çalışmada sadece anlam boyutuyla incelenebilir.

Metinde sorumluluk, iffet ve yapıcılık gibi bazı değerlerin frekanslarının 1 olduğu görülmüştür. Frekans değerinin 1 olması yine bu değerlerin metinde az vurgulandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü belirtilen değerler farklı konularda anlamsal olarak yer almakta ve vurgulanmaktadır.

Acat ve Aslan (2010’dan akt. Aslan) “Karakter Eğitimi Organizasyon ve Programlarının Kazandırmaya Çalıştıkları Değerler”i belirlemişlerdir. Bu değerlerle Kastamonu Lâhikası’nda yer alan değerler karşılaştırıldığında şefkat, düşünme, iş birliği, adalet, sabır, sorumluluk, samimiyet değerleriyle uyduğu görülecektir.

Eserde değer listelerinde çok fazla yer verilmeyen, iffet, enaniyetten uzak durma, cemaat, korku ve ümit, kanaat ve tefekkür gibi değerler de açıklanmaktadır. Bu değerlerin insani değerlerin yeni den inşasında gözden geçirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada 28 değer incelenmiş ve bunlara 516 defa farklı işlevlerle eserde yer verildiği tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda Kastamonu Lâhikası’nda başka değerlerin de olduğu görülmüştür. Farklı bir çalışmada bu değerler ele alınabilir. Belirlenen değerler incelendiğinde eğitsel materyal olarak değerlerden yararlanılabileceği söylenebilir. Nitekim eğitim programlarında da değerlere yer verilmiştir. Örneğin “Hayat Bilgisi dersinde; öz saygı, öz güven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme değerleri üzerinde durulmaktadır.” (Aslan, 2011, s. 48).

Kastamonu Lâhikası’nda belirlenen değerler hayat bilgisi dersinde üzerinde durulan değerlerle karşılaştırıldığında; eserdeki dayanışma, hukuk (hak), tecdit (yenilenme), sabır, sorumluluk gibi değerlerin Hayat Bilgisi dersindeki adalet, sabır, yeniliğe açıklık ve yardımlaşma gibi değerlerle paralel olduğu görülmektedir.

Ayrıca adil olma, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, saygı, sevgi, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, aile birliğine önem verme, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri Sosyal Bilgiler Programı’nda vurgulanmaktadır (MEB, 2009, <http://ttkb.meb.gov.tr>). Kastamonu Lâhikası’nda adil olma, dayanışma, sorumluluk gibi değerler yine bu programda yer ve-

rilen değerlerle paraleldir. Bu temelde eserin eğitsel açıdan kullanılabilirliğini belirlemek için çalışmalar yapılabilir.

Sonuç olarak Kastamonu Lâhikası'nın, içerdiği değerler ve iletiler bakımından oldukça zengin bir kaynak olduğu söylenebilir. Farklı metotlarla incelenerek yeni değerlerin tespit edilmesi için eser başka bilimsel çalışmaların konusu olabilir. Yine eseri okuyanların belirlenen değerleri kazanıp kazanmadıkları deneysel bir araştırmayla açıklanabilir.

Kaynakça

- Aslan, F. (bt). *Bediüzzaman Said Nursi uzun biyografisi*. <http://www.bediuzzamansaid-nursi.org>, adresinden 14/04/2014 tarihinde alınmıştır.
- Aslan, M. (2014). *İlköğretimde karakter eğitimi ve öğrencilere kazandırılması gereken değerler*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı. Eskişehir.
- Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış*. 7 (19), s. 39 - 45.
- Beki, N. (2008). *Kuran'ın yüksek ve parlak bir tefsiri Risale-i Nur*. İstanbul: Şahdamar Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (15. Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lûgat*. (21. Baskı), Ankara: Aydın Kitabevi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (1986). *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe anlamı (Meâl)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2006). *Kürsüden öğütler 52 konuda vaaz örnekleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gündüzalp, Z. (2009). Altın prensipler. <http://www.ilgiliyethadis.com/konu/zubeyir-gunduzalpten-altin-prensipler.19751>, adresinden 15/05/2014'te alınmıştır.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*, (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Hâce Muhammed Lutfi Efendi (2006). *Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, (4. Baskı) İstanbul: Damla Ofset A.Ş.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yay.
- Kırkkılıç, A. H., Tan, E., Söylemez, Y. (2015). *İnsani değerlerin yeniden inşasında Bediüzzaman Said Nursi'nin değer anlayışı çerçevesinde Lem'alar adlı eseri*, Atatürk Üniversitesi İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumunda (19-21 Haziran 2014 Erzurum), sunulmuş bildiri. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 1077.

- MEB (2009). Sosyal bilgiler dersi 6 ve 7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx>. adresinden 15/05/2014'te alınmıştır.
- Nursi, S. (1994a). Barla lâhikası. (1. Baskı), İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, S. (1995). *Risale-i nur külliyatından Kastamonu lahikası*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, S. (1995). *Risale-i nur külliyatından tarihçe-i hayatı*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, S. (2013b). *Risale-i nur külliyatından Kastamonu lâhikası*, (12. Baskı), İstanbul: RNK Neşriyat.
- Özbuğday, Ş. (2014). İnsanın gerçek anlamda kul olması ihlâs ve samimiyete bağlıdır. Küçük, H. (Ed.) *Din Allah'a Karşı Samimi Olmaktır içinde* (s. 5-8). Konya: Damla Ofset A.Ş.
- Özdemir, A. (2008). Lâhikalar neden haber veriyor?. <http://www.saidnursi.de/risale-i-nur/risale-i-nur-nedir/1826-lahikalar-neden-haber-veriyor.html>, adresinden 14/04/2014'te alınmıştır.
- Özkul, A. S. (2007). *Yaşam ve çalışma değerlerinin etkileyen faktörler SDU öğrencileri üzerine bir araştırma*. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Isparta.
- Sallabaş, M. E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(18), s. 59-68.
- Schwartz, S. H. (1999). A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology: An International Review*. 48 (1), 23 - 47.
- Schwartz, S.H. (1992), Universals in the content and structure of value: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries; *Advances in Experimental, Social Psychology*, Vol.25, 1-65.
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle ilgili stereotipler ve Türk değerleri üzerine bir deneme*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeniterzi, E. (1997). Safahat'ta insani değerler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (4. Sayı), s. 263-267.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.